

بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر^۱

حسین خلیفه

هدف پژوهش حاضر «بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر» است. فرضیه های تحقیق با در نظر گرفتن عوامل مؤثر بر قاچاق کالا شامل وضعیت اقتصادی افراد، نحوه عملکرد سازمانهای مرتبط با قاچاق کالا، سودآوری، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا، میزان تعرفه گمرکی و گرایش به مصرف کالاهای قاچاق مطرح و بررسی شد.

روش تحقیق مورد استفاده، توصیفی - پیمایشی است. جامعه ی آماری شامل «کلیه کسبه و تجار کالا، مسئولین و کارشناسان مرتبط با قاچاق کالا مانند نیروی انتظامی، گمرک، تعزیرات حکومتی، اداره کل بازرسی، دادگاه، اطلاعات و ... و صاحبانظران دانشگاهی و آموزش و پرورش، و قاچاقچیان کالا در سال ۱۳۸۸» است که حجم آن، ۲۶۰۰۰ نفر می باشد. که در نهایت با استفاده از انتساب متناسب و روش نمونه گیری تصادفی ساده، تعداد ۳۷۰ نفر (۲۱۵ نفر مسؤل و صاحبنظر، ۹۵ نفر کسبه و تاجر، ۶۰ نفر قاچاقچی) انتخاب گردید. ابزار جمع آوری اطلاعات شامل دو نوع پرسشنامه محقق ساخته است. پرسشنامه اول برای مسؤلان و صاحبانظران با ۸ سؤال، که سؤالات ۵ و ۸ آن خود دارای ۱۴ و ۲۸ گویه، جهت دست یابی به مشخصات فردی (سن، جنسیت، میزان تحصیلات و مسؤلیت) و نگرش آنان نسبت به عوامل قاچاق کالا می باشد و پرسشنامه دوم برای کسبه و قاچاقچیان کالا با ۹ سؤال، که سؤالات ۸ و ۹ آن خود دارای ۱۴ و ۲۸ گویه و همگی با توجه به پاسخ به منظور دست یابی به مشخصات فردی (سن، جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان، دلایل روی آوری به تجارت یا قاچاق و نوع کالاهای وارده) و نگرش آنان

---

۱ این مقاله برگرفته از طرحی پژوهش با همین عنوان است که با حمایت اداره کل نظارت و بازرسی استان بوشهر انجام شده است.

نسبت به عوامل قاچاق کالا است. حاصل کار آن که که ضریب پایایی نگرش سنج آنها با استفاده از روش آلفای کرونباخ، $0/84$ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده ها در دو سطح آمار توصیفی (میانگین، میانه، مد، واریانس، انحراف معیار، ضریب توافق کندال، درصد و جدول توزیع فراوانی) و استنباطی (آزمون کالموگرف - اسمیرنف تک متغیره، آزمون HSD (توکی)، تحلیل واریانس یک متغیره، آزمون t دو نمونه وابسته و t تک متغیره) صورت گرفت. یافته های پژوهش نشان داد که نگرش سه گروه (مسؤلان و صاحب نظران، کسبه و تجار، قاچاقچیان) بر این اساس استوار است که وضعیت اقتصادی افراد، نحوه عملکرد سازمانهای مرتبط با قاچاق کالا، سودآوری، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا، میزان تعرفه گمرکی و گرایش به مصرف کالاهای قاچاق در حد متوسط به بالا، در سطح $p \geq 0/05$ ، بر قاچاق کالا در استان بوشهر مؤثر است. نگرش سه گروه (مسؤلان و صاحب نظران، کسبه و تجار، قاچاقچیان) در خصوص تأثیر نحوه عملکرد سازمانهای اصلی مرتبط، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا و میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا، در سطح $p \geq 0/05$ معنادار و متفاوت بوده و اما دیدگاه این سه گروه در خصوص تأثیر میزان تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا، در سطح $p \geq 0/05$ معنادار نبوده و یکسان است.

کلید واژه‌ها: قاچاق کالا؛ مبارزه با فساد؛ واردات؛ گمرک؛ استان بوشهر

۱. مقدمه

انسان از گذشته‌های دور به معاملات و کسب احتیاج داشته است، زیرا یک فرد به تنهایی قادر به تهیه مایحتاج خود نیست و هر کس قسمتی از آن را تهیه می‌نماید. از زمان‌های قدیم که بشر این احتیاج را حس کرد معاملات به وسیله مبادله انجام شد. کم‌کم در اثر ترقی و رشد فکری بشر، این احتیاج شدت پیدا کرده و پول را واسطه و وسیله معاملات قرار داده‌اند (عبادی، ۱۳۸۷: ۱۱).

در گذشته تجارت سبب گردیده بود بازرگانان ایرانی کالاهای هندی ورودی بین کشورهای دیگر مبادله کرده، علاوه بر منافع خود، با پرداخت عوارض واردات کالا بخشی از هزینه دولت را نیز تأمین کنند. دریافت عوارض از کالاها در زمان هخامنشیان، اشکانیان و صدر اسلام وجود داشته و مبنایی برای تأمین منابع مالی دولت بوده است. به راحتی می‌توان تصور کرد که از همان زمانها افرادی برای کسب سود بیشتر از پرداخت کامل عوارض یا بخشی از آن شانه خالی کنند (کلیات قاچاق کالا، نشریه جاده ابریشم). و این گونه تباری و دور زدن عرف و سنت در گذشته و قوانین در دوران معاصر تحت عنوان «قاچاق» مرسوم گشته است. بدین ترتیب سابقه امر قاچاق به قرن‌ها پیش بر می‌گردد و شاید بتوان گفت با پیدایش مکتب مركاتلیسم (سوداگری) در قرن شانزدهم میلادی، نطفه این پدیده شوم به عنوان یک آسیب جدی اقتصادی و اجتماعی در اقتصاد کشورها منعقد شد (فیروز جایی، ۱۳۸۴، ص ۲۹).

در کشور ما نیز این پدیده قبل از انقلاب اسلامی وجود داشته و بعد از پیروزی انقلاب البته با شدت بیشتر ادامه یافته است. مفهوم قاچاق، به عبارتی محدودتر قاچاق کالا، در بخش نا منظم اقتصاد غیر رسمی (زیر زمینی) از کل فعالیت‌های اقتصادی کشور، تعریف می‌شود. بخشی که ماهیت غیر قانونی داشته و با وجود قانونی و مجاز بودن اصل خدمت، در نحوه توزیع آن کاری خلاف و غیر قانونی صورت می‌گیرد (ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸، صص ۴-۵).

مرز طولانی و ۷۰۷ کیلومتری استان بوشهر با خلیج فارس و کشورهای عرب حاشیه آن، بستری مناسب را فراهم آورده تا مردم آن که قرابت‌های فرهنگی و قومی با مردمان

آن سوی خلیج فارس دارند، به سوی تجارت و مبادله روی آورند. اما عوامل مهمی مانند جنگ تحمیلی، تحریم‌ها و رکود اقتصادی، صنایع کشور را با چالش‌هایی نظیر کمبود منابع، کاهش سرمایه‌گذاری مولد، کاهش بهره‌وری، فرسودگی ماشین‌آلات و گسترش رانت و فساد اداری، انحصار دولتی و ... مواجه ساخت که مجموعاً خصیصه تولید با کیفیت برتر از کالاهای ایرانی سلب و میدان را برای ترک‌تازی کالاهای مشابه خارجی باز نمود. این عوامل در کنار مؤلفه‌های قانونی، انسانی و فرهنگی، مرزنیسانان استان بوشهر را وادار ساخت تا با استفاده مزیت ساحل‌نشینی و به منظور کسب سود بیشتر تجارت پنهان و غیر قانونی را در پیش بگیرند. به گونه‌ای که در کنار واردات قانونی، این جزء نیمه تاریک اقتصاد (یعنی قاچاق کالا) گسترش یافته و به معضلی اقتصادی، امنیتی و فرهنگی برای استان بوشهر مبدل گردد. هدف تحقیق پیش رو، بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر می‌باشد.

در هزاره سوم، هیچ بازاری نمی‌تواند در برابر آثار و پیامدهای جهانی شدن، تنیدگی زمان و نایابی و ناپایداری فرصت‌ها مصون بماند. اما به نظر می‌رسد قاچاق کالا ناهموارترین و زیان‌بارترین راه پیوستن به بازارهای جهانی در کشور ما باشد که با توسعه ناپهنجار خود اختلال جدی و گسترده‌ای در بازار و پویای کالایی به بار می‌آورد و به منافع ملی ایران نیز آسیب‌های عمیق و فراوانی می‌زند (روزنامه همشهری، ۸/۸/۸۱).

گستره مفهومی و مصداقی قاچاق در ادبیات اقتصادی و مقرراتی کشور ما بیش از تعاریف رسمی و رایج است. آنچه در تعاریف قاچاق به آن اشاره می‌شود کلمه «ورود یا خروج» است. اما هر گونه انتقال و جابه‌جایی کالا، ولو داخلی، مشمول قاچاق است، مانند آثار و اموال فرهنگی مصوب ۱۳۰۹، چوب و هیزم و زغال مصوب ۱۳۴۶ و فرآورده‌های دریائی مصوب ۱۳۳۹ (نوری یوشا نلوئی، ۱۳۸۲). علاوه بر آن، نوع کالا نیز زمینه دسته‌بندی‌های دیگری را برای قاچاق فراهم می‌سازد، از جمله قاچاق انسان، مواد مخدر و ارز و همچنین کالاهای صادراتی و وارداتی که قاچاق کالا را برای عاملان و واسطه‌های آن سود آور می‌سازد که هر یک از جنبه‌های گوناگون قابل بررسی هستند.

قاچاق کالا در این نوشتار عبارت است از واردات غیر قانونی کالاهایی که ورود آنها

ممنوع، مجاز و مجاز مشروط در هر نقطه از استان و توسط هر یک دستگاه‌های ذی‌ربط باشد. زیرا تعریفی این‌چنینی، جامع و در برگیرنده تمامی تعاریف به عمل آمده در این زمینه است. فعالیت‌های قاچاق، بویژه واردات قاچاق، بخش بزرگی از اقتصاد گزارش نشده و ممنوعه را تشکیل می‌دهند که حجم آن به متغیرهای زیادی بستگی دارد. از یکسو، متغیرهای انگیزشی قرار دارند که افراد را تشویق به قاچاق می‌کنند و از سوی دیگر، متغیرهای بازدارنده که افراد را از قاچاق منع می‌نمایند. وقتی عمده قاچاق، در عرصه واردات است و افزایش قیمت‌های جهانی کمتر از افزایش قیمت‌ها در داخل کشور باشد، قاچاق واردات افزایش و قاچاق صادرات کاهش می‌یابد (ستاد مبارزه با قاچاق و ارز، ۱۳۸۸، ص ۲۴).

عباسی (۱۳۸۰) در تحقیقی با عنوان «مطالعه و بررسی ابعاد استراتژیک محیطی پدیده قاچاق کالا و ارز در استان‌های بوشهر و هرمزگان» چنین نتیجه‌گیری نموده که، مهم‌ترین عوامل راه‌بردی محیطی مؤثر بر پدیده قاچاق در دو استان بوشهر و هرمزگان «عامل اقتصادی» مانند سودآوری بالای قاچاق نسبت به سایر فعالیت‌های، توسعه ضعیف عوامل زیر بنایی و اشتغال‌زا در استان، نرخ بالای بیکاری است. پس از عوامل اقتصادی، «عامل امنیتی» و «عامل قانونی» از جمله عواملی است که توجه به آن از اهمیت بالایی برخوردار است.

خلیفه (۱۳۸۸) در پژوهش خود با عنوان «بررسی عوامل و پیامدهای فرهنگی قاچاق کالا در شهرستان بوشهر» که روی ۳۷۰ نفر از مسئولان و صاحب‌نظران مرتبط با قاچاق کالا و امور فرهنگی، کسبه و تجار و قاچاقچیان انجام داده نشان داده است که قاچاق کالا بر ناهنجاریهای فرهنگی، از جمله مصرف‌گرایی، مؤثر است و میزان این تأثیرگذاری در حد متوسط به بالاست.

ودادی (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی نحوه فعالیت لنج‌های تجاری در حمل و نقل دریایی حوزه خلیج فارس و دریای عمان» که در سه استان جنوبی خوزستان، بوشهر و هرمزگان انجام داده آورده که کشف خلاف بعد از ترخیص کالا، تقلب در اظهارنامه‌های تسلیمی، جعل اسناد و ورود کالاهای ممنوعه کم‌ترین فراوانی را در گمرک جنوب، در سال

۱۳۸۴ داشتند.

استان بوشهر به دلیل داشتن مرز آبی طولانی ۷۰۷ کیلومتری و ۳ بندر تجاری در شمال، ۳ بندر در مرکز (با قابلیت پهلوگیری کشتی‌های بین‌المللی) و ۴ بندر در جنوب و بهره‌جستن از ۲۵۵۱ لنج و کشتی ۵۰ تا ۷۰۰ تنی حدود ۱۷۸۵۰ ملوان، بیش از ۸۹۶ تاجر فعال و ۴۱۹ حق‌العمل کار سهم مهمی در مبادلات تجاری دارد به طوری که در سال ۱۳۸۸، ۲۴,۶۳۸,۵۵۰,۶۸۳,۰۶۵ ریال کالا به طریق ترانزیت و ورود قطعی از گمرکات استان وارد شده است (گزارش گمرک استان بوشهر). اما افرادی به دلایل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به قاچاق کالا روی آورده‌اند. آمار ارائه شده توسط گمرک استان نشان می‌دهد در سال ۱۳۸۸، ۱۲۴/۷۴۳/۰۳۱/۵۴۵ ریال کالای قاچاق تنها توسط گمرکات استان کشف شده است. هم‌چنین بر اساس آمار ارائه شده از سوی نیروی انتظامی استان بوشهر روند قاچاق کالا طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۹ ماهه سال ۱۳۸۸ سیر صعودی داشته است. از این رهگذر، به عنوان نمونه قاچاق ماهواره در سال ۸۸ نسبت به سال ۸۶، ۲۳۳ درصد، سی‌دی‌های مبتذل ۵۷۹۲۸ درصد، مشروبات الکلی ۳۱۹ درصد، سیگار ۴۹۶۸۷، تنباکو ۱۸۸ درصد و البسه ۲۴۹ درصد، رشد داشته‌اند (گزارش اداره مبارزه با قاچاق کالا فرماندهی انتظامی استان بوشهر در سال ۱۳۸۸) که خود، نشان‌دهنده وجود مشکل قاچاق کالا در استان بوشهر می‌باشد.

قاچاق کالا استان بوشهر و کشور را از درآمدهای گمرکی و مالیاتی که از قبل آن صرف توسعه زیرساختها، احداث کارخانه و تولید و اشتغال مولد و ... می‌توانست بشود، محروم می‌سازد و در مقابل، کارخانجات و صنایع را به مرز ورشکستگی و تعطیلی کشانده ضمن وارد کردن ضربه به زیربنای اقتصادی و تولیدی، باعث بیکاری عده‌ای می‌شود؛ از طرفی بیکاری به معضلی اجتماعی بدل شده، آثار مخربی بر سلامت افراد، خانواده و جامعه به جای می‌گذارد؛ علاوه بر آن کالاهای ممنوع مثل ماهواره، مشروبات الکلی و ... می‌توانند حامل نوعی پیام فرهنگی و تأثیرگذار بر مصرف‌کنندگان باشند. این کالاها روحیه مصرف‌زدگی و تجمل‌گرایی را در مردم به وجود می‌آورند و زمینه‌ساز تفوق فرهنگ بیگانه بر فرهنگ خودی هستند (محسنی، ۱۳۸۷، صص ۹۴-۹۱).

متغیرهای مختلفی از طریق مطالعه در ابعاد نظری موضوع، مصاحبه با صاحب نظران مشخص گردیدند که احتمال می رود از عوامل قاچاق کالا در استان بوشهر باشند. این متغیرها در این پژوهش مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

هدف اصلی تحقیق عبارت است از تعیین و تبیین عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر. بعلاوه اهداف دیگری نیز مورد نظر بوده اند که عبارتند از:

- تعیین و تبیین عوامل اقتصادی (وضعیت نامناسب اقتصادی افراد، سود آوری قاچاق کالا، تعرفه گمرکی) مؤثر بر قاچاق کالا؛
- تعیین و تبیین عوامل فرهنگی (گرایش به مصرف) مؤثر بر قاچاق کالا؛
- تعیین و تبیین عوامل اجتماعی (نحوه عملکرد سازمان های اصلی مرتبط با قاچاق کالا، کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا) مؤثر بر قاچاق کالا؛
- تعیین و تبیین دیدگاه های سه گروه (مسؤلان و صاحب نظران، کسبه و تجار، قاچاقچیان کالا) در خصوص عوامل قاچاق کالا.
- رتبه بندی عملکرد سازمان های مرتبط با واردات و قاچاق کالا در جلوگیری از قاچاق کالا.

همچنین، سؤال اصلی تحقیق این پرسش اساسی است: **عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر کدامند؟ و راهکارهای مبارزه با آن چیست؟**

برای پاسخ به این سوال، سؤال هایی را نیز باید پاسخ گفت که به این شرح هستند:

- آیا وضعیت اقتصادی افراد بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا نحوه عملکرد سازمان های اصلی مرتبط بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا سود آوری بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا میزان کارآمدی قوانین بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا میزان تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا گرایش به مصرف بر قاچاق کالا مؤثر است؟
- آیا تفاوتی بین دیدگاه های سه گروه (مسؤلان و صاحب نظران، کسبه و تجار،

قاچاقچیان کالا) در خصوص عوامل قاچاق کالا وجود دارد؟
 • رتبه‌بندی عملکرد سازمان‌های مرتبط با واردات و قاچاق کالا در جلوگیری از قاچاق کالا چگونه است؟

۲. قاچاق و شقوق آن

قاچاق کالا یکی از پدیده‌های قدیمی اجتماعی - اقتصادی است که علیه مالیات غیر مستقیم دولت تحت عنوان «حقوق و عوارض گمرکی» و نیز «مقررات قانونی محدود کننده یا ممنوعه» و یا به تعبیر دیگر، موانع تعرفه‌ای یا غیر تعرفه‌ای توسط دو گروه از عاملین به نام: ۱. «مرتکبین قاچاق، افراد غیر رسمی و غیر مسئول و غیر ذیربط در امور کشف، تعقیب و مجازات مرتکبین»؛ ۲. افراد رسمی و مسئول و ذی ربط در امور فوق موسوم به «مختلسین اموال دولتی» و در قلمرو گمرکی در سرزمینی که در آن قانون عام گمرکی به طور کامل اجرا می‌شود - خواه خارج از اماکن گمرکی باشد و خواه داخل اماکن گمرکی - به وقوع می‌پیوندد (احمدی به نقل از احمدی، ۱۳۸۴، ص ۴۱۸).

از اهداف مهم مرتکبان (معنوی و عامل مادی یا مباشر جرم) تحصیل سود سرشار ناشی از فراری دادن کالای خارجی مشمول عواید دولت از پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض و نیز از اعمال مقررات قانونی محدودکننده یا ممنوعه علیه زیان دیده (دولت) به منظور کسب رفاه نسبی شخصی یا محلی به دلایل؛ فقدان اشتغال و بعضاً بافت اعتقادی و اکولوژی (بوم‌شناسی و ارتباط محیطی) و نیز عادی و معمولی تلقی شدن عمل ارتكابی از دیدگاه توده بومی است که قلمرو گسترده‌ای حتی در کشورهای مدرن و صنعتی نیز به خود اختصاص داده است (احمدی، ۱۳۸۶، صص ۹۵-۹۱).

بنابراین هر کالایی خارج از نظارت و کنترل مأموران گمرکی و به هر طریق و هر راهی به کشور وارد و یا از آن خارج شده باشد، قاچاق (راه‌های غیر مجاز زمینی، دریایی و فرودگاه غیر گمرکی) اما اگر کالا مجاز و بخشوده از حقوق و عوارض گمرکی و پیمان ارزی باشد، عمل مرتکب مشمول مقررات قاچاق نخواهد بود (همان، صص ۱۱۰-۹۸).

از دید صاحب نظران، تقسیم‌بندی‌های فراوانی از قاچاق وجود دارد که قاچاق کالا در

کنار قاچاق مواد مخدر، خدمات، اشخاص، جنگی و ... از مهم‌ترین و گسترده‌ترین انواع قاچاق به شمار می‌رود. برخی از حقوق‌دانان قاچاق را در سه دسته تقسیم کرده‌اند: ابتدا قاچاق محض، بدین معنا که قانون‌گذار فعل مجرمانه‌ای را صریحاً قاچاق دانسته و برای آن مجازات تعیین کرده است مانند اسلحه و مهمات. دوم اعمال در حکم قاچاق که غیر مستقیم قاچاق تلقی شده‌اند مانند وارد کردن لباس‌هایی که استفاده از آنها در ملاً عام خلاف شرع است و سوم قاچاق ناشی از تخلفات گمرکی، به مفهوم تخطی از ضوابط گمرک، نظیر اظهار خلاف واقع در باره مشخصات کالای وارداتی از سوی صاحب کالا (ولیدی، صص ۱۷-۱۵). قاچاق را می‌توان از نظر دامنه فعالیت‌ها، به دو دسته قاچاق در تولید کالا و قاچاق در تجارت کالا تقسیم کرد (جمالی، ۱۳۸۶، ص ۸).

برخی دیگر از محققان، قاچاق را به سه نوع کلی اقتصادی نظیر کالاهای صنعتی، فرهنگی مانند آثار باستانی و انسانی مثل کودکان و زنان و تعداد دیگری از آنها قاچاق را بر اساس ورود به کشور یا خروج از آن به دو نوع وارداتی و صادراتی تقسیم کرده‌اند. در قاچاق کالاهای وارداتی اجناس بدون رعایت مقررات اقتصادی وارد کشور می‌شوند مثل لوازم لوکس، و در مقابل کالاهایی که عمدتاً از یارانه‌های دولتی برخوردارند به علت تفاوت قیمت داخلی و خارجی یا فرار از پرداخت حقوق گمرکی به آن سوی مرزها قاچاق می‌شوند، مانند فرآورده‌های نفتی (ماهنامه بررسی‌های بازرگانی، نمایه، ص ۱۷).

انواع کالاهای قاچاق بر اساس پروتکل ۱۹۰۹ لندن شامل دو گروه است. گروه اول کالاهایی که در هر جا و همیشه قاچاق محسوب می‌شوند، مانند مواد مخدر و گروه دوم اجناسی که بنا به اوضاع و احوال خاص زمانی و مکانی قاچاق هستند، مانند برنج در جنگ فرانسه و چین. گاهی کالاهای قاچاق بر مبنای سازمان‌های وصول درآمد دولت، به کالاهای گمرکی، دخانی، ارز، طلا، اشیای گران‌بها، آبزیان، پرندگان شکاری کمیاب، مواد روان‌گردان، اسلحه، مهمات، مواد آتش‌زا و سایر کالاها مانند دارو، احشام و سوخت تفکیک شده است (شادنیا، ص ۸).

قاچاق کالا در کشور به روش‌های مختلفی انجام می‌گیرد که از مهم‌ترین آنها قاچاق مستقیم کالا است، از جمله خصوصیات این نوع قاچاق ریسک و هزینه‌های بالای آن

می‌باشد لذا سهم کمتری در قاچاق کالا به خود اختصاص داده است (سلطان میرزا، ۱۳۸۱). قاچاق از نظر ماهوی به دو شکل انجام می‌گیرد؛ گاه ممکن است عوامل تجاری غیر قانونی، کالایی را به صورت غیر رسمی و مخفیانه بدون پرداخت حقوق گمرکی و رعایت ضوابط تجاری وارد کشور کرده و یا از آن خارج نمایند و گاه دیگر؛ عوامل تجاری قانونی، فعالیت تجاری قانونی خود را به عنوان پوششی برای انجام اعمال متقلبانه در تجارت؛ مانند دستکاری در اسناد تجاری قرار دهند که به این حالت شبه قاچاق گفته می‌شود (پژویان و همکاران، صص ۴۶-۴۷).

براساس قانون اگر قاچاق کالاها خارج از محوطه‌های گمرکی انجام شود، قاچاق از سوی نیروی انتظامی کشف و از طریق گمرک اعلام جرم می‌شود. اما در صورتی قاچاق در داخل محوطه گمرکی صورت گیرد، گمرک ایران نسبت به کشف اقدام، و در نهایت بر علیه متخلفان اعلام جرم می‌کند که بر اساس ماده ۲۹ قانون امور گمرکی از آن با عنوان «قاچاق گمرکی» یاد می‌شود. قاچاق گمرکی به طور معمول پیش از خروج کالا از انبار و یا پیش از خروج از گمرک کشف می‌شود (صنعت حمل و نقل، شماره ۲۷۵، نمایه).
موضوعات قاچاق نیز عبارتند از:

۱. **کالا:** کالاهای مشمول حقوق و عوارض گمرکی، خواه از نوع مجاز باشد یا مشروط. کالاهای مشمول مقررات محدودکننده یا ممنوعه، مانند گوشت و چربی و قلم‌موی خوک (تعرفه‌های ۲۰۹۰۰۰۰ و ۱۵۰۱۰۰ و ۹۶۰۳۳۰۱۰) یا اسلحه جنگی و شکاری از هر قبیل، گلوله و مهمات جنگی یا کالایی که روی خود آن یا روی لفاف آن در بارنامه حمل یا اسناد خرید، عبارت یا علامتی مخالف نظم عمومی یا شئون ملی یا عفت عمومی یا مذهب رسمی کشور وجود داشته باشد.
۲. **ارز:** از لحاظ اقتصادی، ارز هم نوعی کالا است و کالا، اعم از ساخته شده، خام و غیره، عبارت است از هر شیئی خارج از وجود انسان خواه مادی باشد یا غیر مادی که خواشش بشری را برآورده سازد (احمدی، ۱۳۸۶، صص ۹۷-۹۶).
۳. **مواد مخدر:** این کالا نسبت به موارد فوق از حجم و روند رو به افزایش در تولید، تقاضا، و مصرف برخوردار است و در بسیاری از مناطق جهان در بازار مصرف قاچاق

مواد مخدر برای توزیع و تجارت به کار گرفته، با تشکیل فعالیت‌های سازمان یافته بزه‌کارانه، نظام اقتصادی را تضعیف و ثبات و امنیت و حاکمیت دولت‌ها را نیز تهدید نموده، قلمرو ارتکاب آن بین‌المللی بوده و لذا مبارزه با قاچاق آن، همکاری بین‌المللی دولت‌ها را ایجاب می‌نماید. قاچاق مواد مخدر، منافع و ثروت‌های کلانی را برای سازمان‌های جنایت‌کار برون مرزی به دنبال داشته و آن‌ها را قادر می‌سازد تا در ساختار دولت‌ها، فعالیت‌های مشروع تجاری و مالی و در کلیه سطوح جامعه، رخنه نمایند (احمدی به نقل از موسوی مقدم، ۱۳۸۱، ص ۶۴).

۴. انسان: می‌توان عوامل و انگیزه‌های قاچاق انسان از کشورهای فقیر به کشورهای ثروتمند به دو دسته «عوامل کششی یا بیرونی» و «عوامل رانشی یا درونی» و شامل اقتصادی، سیاسی - حقوقی و اجتماعی - فرهنگی تقسیم کرد (کولائی، ۱۳۸۶، صص ۱۵۷-۱۵۹).

۳. روش تحقیق

از آنجا که این پژوهش به دنبال بررسی وضع موجود است به توصیف سامان مند وضعیت فعلی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر می‌پردازد تا نتایج آن در تصمیم‌گیری‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های مدیران عالی و میانی و پایینی سازمان بازرسی کل کشور به کار رود لذا از یک منظر، در زمره تحقیقات توصیفی قرار می‌گیرد و از آنجایی که هدف تحقیق، شناخت صفات و ویژگی‌های یک جامعه از طریق مراجعه به آنها (پرسش‌نامه و مصاحبه) است، پس از نوع پیمایشی می‌باشد.

جامعه آماری در این تحقیق عبارت است از «کلیه کسبه و تجار کالا، مسئولین و کارشناسان مرتبط با قاچاق کالا مانند نیروی انتظامی، گمرک، تعزیرات حکومتی، اداره کل بازرسی، دادگاه، اطلاعات و ... و صاحب‌نظران دانشگاهی و آموزش و پرورش، و قاچاقچیان کالا در سال ۱۳۸۸» که در نهایت حجم جامعه آماری، ۲۶۰۰۰ نفر مشخص گردید.

هم‌چنین برای بررسی وضعیت پرونده‌های قاچاق کالا «کلیه پرونده‌های مختومه ۳ سال گذشته موجود در گمرک، دادگاه انقلاب و تعزیرات حکومتی» نیز به عنوان جامعه

آماري برگزيده شد. كه با توجه به آمار ارائه شده از سوي اين سه دستگاه، حجم آن ۲۰۰ فقره پرونده مي‌باشد.

هر يك از سه گروه مسئولان و صاحب‌نظران، كسبه و تجار و قاچاقچيان به عنوان يك طبقه در نظر گرفته شد. با استفاده از انتساب متناسب تعداد نمونه‌هاي لازم به هر يك اختصاص داده شد، (۲۱۵ نفر گروه اول، ۹۵ نفر گروه دوم و ۶۰ نفر گروه سوم) براي انتخاب نمونه گروه اول، از بين ۲۰ سازمان و نهاد دولتي مرتبط يا متولي و نيمه مرتبط قاچاق کالا، ۱۳ سازمان شامل، امور مالياتي، آموزش و پرورش، اداره اطلاعات، دادگستري، بازرگاني، اتاق بازرگاني، اداره كل بازرسي، نيروي انتظامي، استناداري، فرمانداري‌ها، دانشگاه‌ها، بنادر و دريانوردي و گمرک به روش تصادفي ساده انتخاب گرديد. سپس با انتساب متناسب، تعداد نمونه‌هاي مربوط به هر سازمان تعيين گرديد. با مراجعه به هر يك از آنها مدير، معاونان و كارشناسان واحدها به عنوان چارچوب نمونه برداري در نظر گرفته با استفاده از نمونه‌گيري تصادفي ساده، نمونه مورد نظر انتخاب گرديد. براي انتخاب نمونه گروه دوم، از روي ليست آنان (برگرفته از اتاق بازرگاني و صنايع استان بوشهر) به روش تصادفي ساده به تعداد لازم نمونه مشخص گرديد. همچنين براي انتخاب نمونه گروه سوم، كليۀ زندانيان قاچاقچي در زندان مركزي بوشهر به تعداد ۱۱ نفر (به علت كمی تعداد) انتخاب گرديد و مابقي افراد نمونه از طريق ليست اين افراد موجود در تعزيرات حكومتي، گمرک و دادگستري، به روش نمونه‌گيري تصادفي ساده انتخاب گرديد. پس حجم كل نمونه نهايي آماري، با توجه به عواملی مانند حجم جامعه، ميزان تجانس جامعه، امكانات، مقدرات و زمان، ۳۷۰ نفر از كسبه و تجار کالا، مسئولين و كارشناسان و صاحب‌نظران، و قاچاقچيان کالا در سال ۱۳۸۹ می‌باشد. همچنين جهت بررسي وضعيت پرونده‌هاي قاچاق کالا از بين پرونده‌هاي مختومه ۳ سال گذشته موجود در گمرک، دادگاه انقلاب و تعزيرات حكومتي در مجموع ۵۰ فقره پرونده انتخاب گرديد.

با توجه به هدف و سؤال‌هاي پژوهش، ابزار اندازه‌گيري، دو نوع پرسش‌نامه محقق ساخته است. پرسش‌نامه اول جهت مسئولان و صاحب‌نظران با ۸ سؤال كه سؤالات ۵ و ۸ آن خود داراي ۱۴ و ۲۸ گويه، جهت دست‌يابي به مشخصات فردي (سن، جنسيت، ميزان

تحصیلات و مسؤلیت) و نگرش آنان نسبت به عوامل قاچاق کالا بود؛ و پرسش نامه دوم جهت کسبه و قاچاقچیان کالا با ۹ سؤال، که سوالات ۸ و ۹ آن خود دارای ۱۴ و ۲۸ گویه و همگی بسته پاسخ جهت دستیابی به مشخصات فردی (سن، جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان، دلایل روی آوری به تجارت یا قاچاق و نوع کالاهای وارده) و نگرش آنان نسبت به عوامل قاچاق کالا بود. به نحوی که اطلاعات مورد نیاز مسأله تحقیق را پوشش دهند. همچنین به منظور جمع آوری پاره ای از اطلاعات مورد نیاز و دقت در گردآوری داده ها، در مواردی از روش مصاحبه، به عنوان روش مکمل، نیز استفاده گردید. برای بررسی پرونده‌های قاچاق کالا و پاسخ به سوالات از طریق مطالعه پرونده‌ها از پرسش نامه استخراج اطلاعات یا فهرست واریسی شامل ۷ جمله (ماده) بسته و باز پاسخ با استفاده از مبانی نظری موضوع و نظرات اندیشمندان تهیه گرد.

به منظور تعیین روایی پرسش نامه مقدماتی در اختیار ۵ نفر از محققین، استادان و صاحب‌نظران رشته‌های روان‌شناسی، پژوهشگری و قرار گرفت. پس از دریافت نظرات اصلاحی و در مواردی بحث و تبادل نظر پیرامون آن و در نهایت اعمال آنها و از جمله رعایت اصول نوشتن پرسش نامه از روایی صوری مورد نظر برخوردار گردید. به منظور تعیین پایایی سوالات نگرش سنج، پرسش نامه‌ها را روی ۴۰ نفر از اعضای جامعه آماری که به تصادف انتخاب گردیده بود اجرا گردید. با استفاده از روش آلفای کرانباخ ضریب اعتباری معادل ۰/۸۴ به دست آمد که نظر به میزان قابل قبول آن، پرسش نامه از پایایی لازم نیز برخوردار گردید. روایی چک لیست نیز از طریق روایی محتوا و نظر متخصصان تعیین گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها به شکل کمی و به دو روش آماری انجام گرفته است: از روش‌های آماری توصیفی قابل استفاده در این طرح برای تجزیه و تحلیل داده‌ها: میانگین، میانه، مد، واریانس، انحراف معیار، ضریب توافق کندال، درصد و جدول توزیع فراوانی می‌باشد. روش‌های آمار استنباطی مورد استفاده شامل آزمون کالموگروف - اسمیرنوف، آزمون t دو نمونه وابسته و t تک متغیره، تحلیل واریانس تک متغیره و آزمون تعقیبی توکی (HSD) می باشد که بدین منظور از برنامه رایانه ای SPSS کمک گرفته شده است.

۴. یافته‌های تحقیق

۴-۱. آیا وضعیت اقتصادی افراد بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۱ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

میزان تأثیر	دیدگاه مسؤلین		دیدگاه تجار		دیدگاه قاچاقچیان		مجموع (مسؤلین-قاچاقچیان)
	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	
خیلی زیاد	$D = ۰/۳۸۳$	۵۱	$D = ۰/۳۲۹$	۰	$D = ۰/۴۵۳$	۰	$D = ۰/۴۰۴$
زیاد	$P = ۰/۰۰۰$	۱۳۱	$P = ۰/۰۰۰$	۰	$P = ۰/۰۰۰$	۵۴	$P = ۰/۰۰۰$
متوسط		۵۶		۸۳		۲۱	
کم		۴		۷۵		۳	
خیلی کم		۰		۰		۰	
جمع		۲۱۵		۵۹		۰۶	۲۷۵

همان طور که در جدول شماره (۱)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف، در سطح $P \leq ۰/۰۵$ ، حاکی از توزیع نگرش سه گروه به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش گروه‌های سه گانه نسبت به تأثیر وضعیت اقتصادی افراد بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوری که موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این گروه‌ها تأثیر وضعیت اقتصادی افراد بر قاچاق کالا را در حد متوسط به بالا می‌دانند.

۴-۲. آیا نحوه عملکرد سازمان‌های اصلی مرتبط با قاچاق کالا در مبارزه با آن بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۲ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

مجموع (مسؤلین-قاچاقچیان)		دیدگاه قاچاقچیان		دیدگاه تجار		دیدگاه مسؤلین		میزان تأثیر
نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	
D = ۰/۳۱۹ P = ۰/۰۰۰	۶	D = ۰/۳۱۱ P = ۰/۰۰۰	۰	D = ۰/۳۶۷ P = ۰/۰۰۰	۰	D = ۰/۳۸۴ P = ۰/۰۰۰	۶	خیلی زیاد
	۲۷		۱۱		۳۱		۸۴	زیاد
	۱۳۱		۹۳		۵۶		۱۲۷	متوسط
	۷۵		۱۰		۴۱		۳۳	کم
	۴		۰		۳		۱	خیلی کم
	۳۷۰		۶۰		۹۵		۲۱۵	جمع

همانطور که در جدول شماره (۲)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگرف-اسمیرنف، در سطح $P \leq ۰/۰۵$ ، حاکی از توزیع نگرش سه گروه به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش گروه‌های سه گانه نسبت به تأثیر نحوه عملکرد سازمان‌های اصلی مرتبط با قاچاق کالا در مبارزه با آن بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوری که موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این افراد تأثیر نحوه عملکرد سازمان‌های اصلی مرتبط با قاچاق کالا در مبارزه با آن عوامل فرهنگی بر قاچاق کالا را در حد متوسط و زیاد می‌دانند.

۳-۴. آیا میزان سودآوری قاچاق کالا بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۳ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

دیدگاه مسؤلین		میزان تأثیر
نتیجه آزمون	فراوانی	
D = ۰/۲۷۲ P = ۰/۰۰۰	۸	خیلی زیاد
	۷۰	زیاد
	۱۰۰	متوسط
	۰۳	کم
	۷	خیلی کم
	۲۱۵	جمع

همان طور که در جدول شماره (۳)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگراف - اسمیرنوف، در سطح $P \leq 0/05$ ، حاکی از توزیع نگرش مسؤلین به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش مسؤلین نسبت به تأثیر سودآوری قاچاق کالا بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوری که موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این افراد تأثیر سودآوری قاچاق بر قاچاق کالا را در حد متوسط به بالا می‌دانند.

جدول ۴ نتایج آزمون t

N	FD	P	T	انحراف معیار	میانگین	شاخص
						وضعیت اقتصادی
۰۳	۲۹	۰/۰۰۰	-۴/۳۸۹	۱/۹	۳/۹	قبل از قاچاق
				۳	۶/۴	بعد از قاچاق

هم‌چنین همان طور که در جدول شماره (۴) نشان داده شده است نتایج آزمون t دو نمونه وابسته، در سطح $P \leq 0/05$ ، در دو وضعیت اقتصادی قبل و بعد از قاچاق روی پاسخ‌های قاچاقچیان معنادار می‌باشد. و تفاوت دو وضعیت، واقعی و ناشی از قاچاق بوده است. به عبارت بهتر بودن میانگین وضعیت اقتصادی بعد از قاچاق بیانگر سودآوری مناسب کار قاچاق می‌باشد. البته با توجه به کم‌گویی و زیاده‌گویی افراد در مورد میزان درآمد، در برخورد با این نتیجه باید احتیاط نمود. ضمن آن که اگر میانگین درآمد ماهیانه افراد را $6/000/000$ ریال فرض شود. نتیجه آزمون t تک متغیره، در سطح $P \leq 0/05$ ، نیز معنادار می‌باشد که این نتیجه در جدول شماره (۵) نشان داده شده است.

جدول ۵ نتایج آزمون t

N	DF	P	T	میانگین نمونه (ریال)	شاخص
۶۰	۵۹	۰/۰۰۰	۱۰/۱	۴۰/۲۰۸/۳۳۰	مقدار

۴-۴. آیا میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۶ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

میزان تأثیر	دیدگاه مسؤلین		دیدگاه تجار		دیدگاه قاچاقچیان		مجموع (مسؤلین - قاچاقچیان)	
	فرآوانی	نتیجه آزمون	فرآوانی	نتیجه آزمون	فرآوانی	نتیجه آزمون	فرآوانی	نتیجه آزمون
خیلی زیاد	۵	D= ۰.۴۱۸	۸	D= ۰.۲۶۰	۱	D= ۰.۳۷۸	۱۴	D= ۰.۳۹۷
زیاد	۵۳	P= ۰.۰۰۰	۴۳	P= ۰.۰۰۰	۱۹	P= ۰.۰۰۰	۷۵	P= ۰.۰۰۰
متوسط	۱۴۲		۳۳		۳۸		۱۹۳	
کم	۵		۷		۲		۲۴	
خیلی کم	۰		۴		۰		۴	
جمع	۲۱۵		۹۵		۶۰		۳۷۰	

همان طور که در جدول شماره (۶)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف، در سطح $P \leq 0/05$ ، حاکی از توزیع نگرش سه گروه به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش گروه‌های سه‌گانه نسبت به تأثیر میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوری که موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این افراد تأثیر میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا بر قاچاق کالا را در حد بیشتر از متوسط می‌دانند.

۴-۵. آیا میزان تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۷ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

میزان تأثیر	دیدگاه مسؤولین		دیدگاه تجار		دیدگاه قاچاقچیان		مجموع (مسؤولین-قاچاقچیان)
	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	
خیلی زیاد	$D = 0.386$	۷۷	$D = 0.257$	۳۹	$D = 0.233$	۱۳	۱۲۹
زیاد	$P = \dots$	۸۶	$P = \dots$	۳۱	$P = \dots$	۲۵	۱۴۲
متوسط		۳۹		۲۰		۲۱	۸۰
کم		۷		۱		۱	۹
خیلی کم		۶		۴		۰	۱۰
جمع		۲۱۵		۹۵		۶۰	۳۷۰

همان طور که در جدول شماره (۷)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف، در سطح $P \leq 0.05$ ، حاکی از توزیع نگرش سه گروه به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش گروه‌های سه گانه نسبت به تأثیر تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوریکه موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این افراد تأثیر تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا را در حد زیاد و خیلی زیاد می‌دانند.

۴-۶. آیا میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا مؤثر است؟

جدول ۸ نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف

مجموع (مسئولین - قاچاقچیان)	دیدگاه قاچاقچیان		دیدگاه تجار		دیدگاه مسئولین		میزان تأثیر	
	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی	نتیجه آزمون	فراوانی		
D= ۰.۴۲۳ P= ۰.۰۰۰	۴	D= ۰.۳۶۸ P= ۰.۰۰۰	۲	D= ۰.۳۲۰ P= ۰.۰۰۰	۲	D= ۰.۴۶۳ P= ۰.۰۰۰	۰	خیلی زیاد
	۲۴۹		۳۷		۵۲		۱۶۰	زیاد
	۱۰۴		۱۹		۳۴		۵۱	متوسط
	۱۱		۲		۵		۴	کم
	۲		۰		۲		۰	خیلی کم
	۳۷۰		۶۰		۹۵		۲۱۵	جمع

همان طور که در جدول شماره (۸)، مشاهده می‌گردد نتایج آزمون کالموگرف - اسمیرنف، در سطح $P \leq 0/05$ ، حاکی از توزیع نگرش سه گروه به آنچه برای جامعه انتظار می‌رود، برآزنده نیست و داده‌های حاصل از نگرش سنج یکنواخت نیستند. به عبارت دیگر نگرش گروه‌های سه‌گانه نسبت به تأثیر میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا یکسان نبوده، به طوری که موافقت این گروه‌ها با تأثیرگذاری این عامل بر قاچاق کالا محتمل‌تر است. یعنی این افراد تأثیر میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا را در حد زیاد و خیلی زیاد می‌دانند.

۴,۷. آیا بین دیدگاه های مسؤلان، کسبه و تجار و قاچاقچیان کالا در خصوص میزان تأثیر عوامل (نحوه عملکرد سازمان های اصلی مرتبط با قاچاق کالا، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا، میزان تعرفه گمرکی، میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق) بر قاچاق کالا تفاوت وجود دارد؟

جدول ۹ نتایج تحلیل یک متغیره واریانس

عوامل	منشأ پراکندگی	SS	DF	MS	F	Sig.
نحوه عملکرد سازمان های اصلی مرتبط	بین گروهی	۶۹۷۱۲/۷	۲	۸۹۸۰۱/۳	۰۱۱/۸۵۷	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۲۱۱۶۳/۱	۷۶۳	۸۹/۳		
	جمع	۸۰۹۷۵/۹	۹۶۳			
میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا	بین گروهی	۸۳۳/۹	۲	۹۶۱/۴	۳/۴	۰/۴۳۰
	درون گروهی	۲۵۱۸۱/۲	۷۶۳	۹۴/۴		
	جمع	۱۹۴۴۸۱/۲	۹۶۳			
میزان تعرفه گمرکی	بین گروهی	۲۱/۶	۲	۶/۳	۱/۶	۰/۱۰۲
	درون گروهی	۲۴۴۱/۸	۷۶۳	۳/۹		
	جمع	۵۵۴۱/۵	۹۶۳			
میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق	بین گروهی	۷۰۷۱/۳۰	۲	۳۵۸/۵	۶۲/۸۱	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۲۹۶۱۱/۷	۷۶۳	۲۳/۵		
	جمع	۹۶۶۳۱/۷	۹۶۳			

بر اساس نتایج جدول شماره (۹)، تفاوت های مشاهده شده میان نگرش سه گروه (مسؤلان و صاحب نظران، کسبه و تجار و قاچاقچیان) پیرامون میزان تأثیر نحوه عملکرد سازمان های اصلی مرتبط با قاچاق، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا و میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا بیش از حد انتظار است و نظرات

بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر ۱۵۱

سه گروه در خصوص این عوامل قاچاق کالا یکسان نیست و متغیر مستقل گروه، در نتایج اندازه‌گیری عوامل سه‌گانه قاچاق کالا دخالت دارد. بدین معنی که کارشناس و صاحب‌نظر یا کسبه و تجار و قاچاقچی بودن تأثیر با اهمیتی در واریانس عوامل قاچاق کالا دارد و بین نظر سه گروه، در سطح $P \leq 0/05$ ، پیرامون عوامل سه‌گانه مؤثر بر قاچاق کالا تفاوت معنادار وجود دارد. اما نظرات سه گروه در خصوص تأثیر میزان تعرفه گمرکی بر قاچاق کالا یکسان است. و بین نظر سه گروه، در سطح $P \leq 0/05$ ، پیرامون مؤثر بودن این عامل بر قاچاق کالا تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۱۰ آزمون HSD برای مقایسه نظرات سه گروه در مورد عوامل اجتماعی قاچاق کالا

N	P	HSD	تفاوت میانگین	شاخص		عوامل
				گروه‌ها		
۲۱۵-۹۵	۰/۰۰۰	۳/۲۸	۱۴/۷	مسؤلان و صاحب‌نظران-کسبه و تجار		نحوه عملکرد سازمانهای اصلی مرتبط
۲۱۵-۶۰	۰/۰۰۰		۱۶/۷	مسؤلان و صاحب‌نظران-قاچاقچی		
۹۵-۶۰	۰/۴۲۴		۲/۰۴	کسبه و تجار-قاچاقچیان		
۲۱۵-۹۵	۰/۳۰	۲/۳۲	۲/۲	مسؤلان و صاحب‌نظران-کسبه و تجار		میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا
۲۱۵-۶۰	۰/۴۲۱		۱/۲	مسؤلان و صاحب‌نظران-قاچاقچی		
۹۵-۶۰	۰/۷۰۹		۰/۹۱۵	کسبه و تجار-قاچاقچیان		
۲۱۵-۹۵	۰/۰۰۰	۱/۸۹	۴/۸	مسؤلان و صاحب‌نظران-کسبه و تجار		میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق
۲۱۵-۶۰	۰/۰۰۰		۳/۳	مسؤلان و صاحب‌نظران-قاچاقچی		
۹۵-۶۰	۰/۲۶۳		۱/۴	کسبه و تجار-قاچاقچیان		

بر اساس نتایج آزمون توکی در جدول شماره (۱۰)، نگرش دو گروه کسبه و تجار - قاچاقچیان در مورد تأثیر نحوه عملکرد سازمان‌های اصلی مرتبط، میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا و میزان گرایش به مصرف کالاهای قاچاق بر قاچاق کالا و نظر دو گروه مسؤلان و صاحب‌نظران - کسبه و تجار در مورد تأثیر میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا بر قاچاق کالا و نیز نظر مسؤلان و صاحب‌نظران - قاچاقچی در مورد تأثیر میزان کارآمدی قوانین موجود در مبارزه با قاچاق کالا بر قاچاق کالا تفاوتی با هم ندارند.

اما بقیه گروه‌های دوگانه در نگرش‌شان نسبت به تأثیر عوامل سه‌گانه بر قاچاق کالا همانند و یکسان نیستند؛ این تأثیرگذاری در میان گروه مسؤلان و صاحب‌نظران بیشتر از دو گروه دیگر است.

۴-۸. رتبه‌بندی عملکرد سازمان‌های مرتبط با واردات و قاچاق کالا در جلوگیری از قاچاق کالا چگونه است؟

جدول ۱۱ مجموع رتبه سازمانهای مرتبط در مبارزه با قاچاق کالا از دیدگاه سه گروه

ردیف	سازمان	گروه رتبه	مسئولین رتبه	تجار رتبه	قاچاقچیان رتبه	میانگین رتبه‌ها
						رتبه
۱	اطلاعات	۱	۲/۲	۱/۶	۱/۶	۱/۶
۲	دارایی	۴	۳	۴	۳/۶	۳/۶
۳	سایر نهادها	۴	۵/۶	۴	۴/۵	۴/۵
۴	بازرگانی	۴	۲	۳/۲	۳	۳
۵	گمرک	۴/۶	۲/۶	۴/۲	۳/۷	۳/۷
۶	دادگاه	۴/۶	۵	۴/۶	۴/۷	۴/۷
۷	نیروی انتظامی	۵/۸	۴/۸	۴/۴	۵	۵

بر اساس نتایج جدول شماره (۱۱)، میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد که وزارتخانه‌های اطلاعات، بازرگانی، دارایی و گمرک، سایر نهادهای مرتبط، دادگاه و نیروی انتظامی، از دیدگاه سه گروه، در رتبه اول تا هفتم شاخص‌های ممانعت از قاچاق کالا و قوت عملکرد قرار دارند. البته ضریب توافق کندال به دست آمده از رتبه‌های سه گروه برابر ۰/۲۹ بوده که حاکی از نبود توافق زیاد بین سه گروه در این مورد است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مصرف کالاها، بویژه کالاهای قاچاق، در وهله اول ارضاء‌کننده نیازهای اولیه است اما میزان و نوع مصرف در درازمدت قاعده و نظم‌ی خاص به خود گرفته که مصرف‌کنندگان به آن خو می‌کنند و به عادت‌ی دایمی و رسمی و متداول تبدیل می‌شود. تکرار میزان مصرف کالا بتدریج به هنجار مورد قبول جامعه تبدیل می‌گردد. بنابراین الگوی مصرف عصری فرهنگی است. لذا عوامل فرهنگی (با تکیه بر تمایل به مصرف) بر قاچاق کالا مؤثر می‌باشد. افرادی که از نظر شغل، درآمد و بنیه اقتصادی از وضعیت مناسبی برخوردار نباشند وقتی از دست‌یابی به فرصت شغلی باز می‌مانند بر حسب علاقه یا اجبار، قاچاق کالا را انتخاب کرده تا به وضعیت اقتصادی مطلوب دست پیدا کنند. اما این افراد با مقایسه میزان سوددهی مشاغل مختلف شغلی، قاچاق کالا را که از سودآوری بالائی از نظر اقتصادی است، انتخاب می‌نمایند. بدیهی است قاچاق کالا، به دلیل عدم پرداخت حقوق و عوارض گمرکی، در قیاس با واردات قانونی و دیگر فرصت‌های اشتغال از درآمدزائی بیشتر بهره‌مند بوده و از نظر اقتصادی با صرفه‌تر است. این وضعیت در شرایط افزایش تعرفه‌های گمرکی تشدید می‌گردد. بدین ترتیب عوامل اقتصادی سه‌گانه بر قاچاق کالا مؤثرند.

در هر شرایط و متناسب با مقتضیات زمانی، قوانینی وضع شده تا سازمان‌ها را در تحقق رسالت و برنامه‌هایشان یاری نمایند. اما گذشت زمان و ورود متغیرهای جدید محیطی و تغییر شیوه‌های مجرمان، قوانینی که در یک زمان و شرایط مفید بوده‌اند در شرایط و زمان جدید ناکارآمد و زائد و دست و پا گیر می‌نمایند. همانطور که قوانین روشن و کارآمد و واحد می‌تواند به سازمان‌های مرتبط با قاچاق کالا و در مبارزه با آن یاری نماید، مقررات متعدد و تفسیر پذیر نیز باعث می‌شود کارکنان سازمان‌ها از یک طرف و قاچاقچیان از سوی دیگر در پناه این گونه قوانین اقدام به تخلف نمایند و در نهایت عمل کرد سازمان‌ها را در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها پائین آورد. لذا عوامل سیاسی مرتبط با قوانین موجود و عمل کرد سازمان‌ها بر قاچاق کالا مؤثر است.

- اینک با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:
- ساخت زیربناهای استاندارد گمرک در شمال، به مرکزیت گناوه، جنوب به مرکزیت

- کنگان و مرکز به مرکزیت بوشهر ضروری است.
- در یک طرح ملی و برای یک بار تمامی ۷۰۷ کیلومتر سواحل استان توسط دوربین‌های مداربسته و رادارهای مجهز و مدرن تحت پوشش قرار گیرند.
- لازم است در حد فاصل جاده دیلم - هندیجان پست کنترل و بازرسی نیروی انتظامی احداث گردد.
- به منظور جلوگیری از قاچاق کالا در ترانزیت داخلی و خارجی از طریق کانتینر، در گمرکات استان از دستگاه X-Ray استفاده گردد.
- به منظور کاهش هزینه‌ها، افزایش سود و کاهش خطرات اشتغال در موتور لنج‌ها، با دادن وام کم‌بهره و طولانی‌مدت لنج‌ها تبدیل به کشتی‌های تجاری شوند.
- میزان حق‌الکشف ارزیابان گمرک، مأمورین دریابانی و نیروی انتظامی تا مبلغ ۱۰۰ میلیون ریال در سال افزایش یابد و یا حقوق و دستمزد این دو ارگان به حد مطلوبی رسانده که بهانه‌ای برای تساهل و مسامحه در انجام وظایف نداشته باشند.
- به پژوهش‌گران بعدی توصیه می‌گردد به دلیل گستردگی کار، نقش هر دستگاه مرتبط با قاچاق کالا را انتخاب و با روش مصاحبه، مشاهده و بررسی اسناد به مطالعه موضوع بپردازند. در این صورت نتایج از عمق بیشتری برخوردار خواهد بود.
- به منظور جلوگیری از جعل اسناد و مدارک، سرعت و سهولت در ترخیص، کاهش هزینه‌ها و امکان کنترل دقیق و اصولی سامانه‌ای الکترونیکی و هوشمند در هر گمرک طراحی گردیده به طوری که تمامی قسمت‌های گمرک را پوشش داده، هم‌زمان آنلاین اطلاعات آن، پل ارتباطی دستگاه‌های دست‌اندرکار واردات و صادرات باشد و هر گونه فرم یا سند مورد استفاده در ترخیص کالاها دارای بارکد بوده و اوراقی بهادار به شمار می‌آیند.
- کالاهای مرجوعی از واردات قطعی، ترانزیت داخلی و خارجی حذف، و تمامی مصادیق آن به عنوان قاچاق کالا شناخته شده، مستلزم پرداخت جریمه‌های زیاد گردد.
- ستاد قاچاق کالا در استان مرکب از نمایندگان سه قوه در استان یعنی استانداری با

نقش اجرایی (نماینده قوه مجریه)، مدیر کل بازرسی با نقش قضائی (نماینده قوه قضائیه) و مدیر کل دیوان محاسبات نقش نظارتی (نماینده قوه مقننه)، با ریاست گردشی سالانه تشکیل گردد.

- جریمه قاچاق از ۲ برابر بهای کالا در شرایط فعلی به حدود ۶ برابر افزایش یافته این افزایش به صورت ۲ سالانه بازبینی گردد تا جنبه بازدارندگی آن افزایش یابد.
- تجمیع دو دستگاه گمرک و بنادر و دریانوردی در سازمانی یکتا و تحت مدیریتی واحد، یکی دارای نقش اقتصادی - اداری و دیگری با کارکرد پشتیبانی - توسعه‌ای می‌تواند به کاهش بوروکراسی زائد اداری حاکم بر واردات (به عنوان یکی از عوامل قاچاق کالا) و تسهیل خدمات به تجار کمک نماید.
- تعریف مشترک و واحدی از قاچاق و کالاهای قاچاق با همکاری قوه قضائیه، گمرک، نیروی انتظامی، وزارت اقتصاد، سازمان بنادر، وزارت بازرگانی، تعزیرات حکومتی، شرکت دخانیات و دیگر سازمان‌هایی که به نحوی با آن ارتباط دارند، صورت گیرد تا با وحدت رویه‌ای کلی مانع ناهماهنگی این سازمان‌ها و سوء استفاده افراد گردد.

منابع و مأخذ

- احمدی، عبدالله (۱۳۸۴): دانشنامه حقوقی امور گمرکی، تهران: نشر میزان.
- احمدی، عبدالله، قاچاق کالا یا تجارت جرم، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم نیروی انتظامی، سال دوم، شماره پنجم، زمستان ۱۳۸۶، صص ۹۱-۱۱۷.
- پژویان، جمشید و مجید مداح، بررسی اقتصادی قاچاق در ایران، سایت WWW.SID.ir.
- پژویان، جمشید و همکاران، سد نفوذ قاچاق کالا: از واقعیت تا رؤیا، خلاصه چند طرح تحقیقاتی در سالهای ۸۰-۱۳۷۹ در استان های خوزستان و هرمزگان.
- حافظ نیا، محمدرضا، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران: چاپ دهم، ۱۳۸۳.
- خلیفه، حسین (۱۳۸۸). « بررسی عوامل و پیامدهای فرهنگی قاچاق کالا در شهرستان بوشهر ». فرماندهی انتظامی استان بوشهر.
- ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مروری بر روش های محاسبه اقتصاد پنهان و ابعاد آن، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۸.
- سلطان میرزا، علی، قاچاق کالا: دلایل و پیامدها، نشریه همشهری (نمایه)، ۸۱/۸/۲۸.
- شادنیا، هوشنگ، نگرش انتظامی به قانون مبارزه با قاچاق کالا، نشریه نگهبان، نمایه، شماره ۴۸، ۱۳۷۷، صص ۱۶-۱۵.
- شادنیا، هوشنگ، قاچاق کالا، مجموعه مقالات سومین همایش ملی بررسی قاچاق کالا و راه های پیشگیری از آن، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- _____، کلیات قاچاق کالا، نشریه جاده ابریشم(نمایه)، شماره ۶۴.
- صالحی فرد، محمد، پدیده دست فروشی، پدیده قاچاق کالا، تعاملات و آثار، مجموعه مقالات اقتصاد سالم، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۷.
- عبادی، محمد علی، حقوق تجارت، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران: چاپ بیست و هفتم، ۱۳۸۷.
- عباسی، علیرضا (۱۳۸۰). مطالعه و بررسی ابعاد استراتژیک محیطی پدیده قاچاق کالا و ارز در استانهای بوشهر و هرمزگان، تهران: مؤسسه تحقیقات اقتصادی و مدیریتی راهبرد مدیریت، وزارت امور اقتصادی و دارائی، گمرک جمهوری اسلامی ایران.
- فیروزجائی، مختار، قاچاق کالا و ارز، انتشارات قانون، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۴.

بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در استان بوشهر ۱۵۷

کولایی، الهه، عوامل و انگیزه های قاچاق انسان، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۷، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۶، صص ۱۷۰-۱۵۳.

_____، گمرک، شاکی اصلی پرونده های قاچاق، نشریه صنعت حمل و نقل (نماینه)، شماره ۲۷۵، خرداد ۱۳۸۷، ص ۶۰.

ماهنامه بررسی های بازرگانی، علل بروز و گسترش زمینه های قاچاق کالا، شماره ۱۳۵، آبان ۱۳۷۷. _____، مبارزه با قاچاق کالا، نشریه همشهری (نماینه)، ۸۲/۳/۱۹.

محسنی، منوچهر، مقدمات جامعه شناسی، انتشارات دوران، تهران: چاپ دوم، ۱۳۷۶.

نایب پور و همکاران (۱۳۸۴). « بررسی نقش لنج های تجاری در ورود کالای قاچاق و ته لنجی به استان بوشهر»، فصلنامه اندیشه انتظامی و مرز، دانشکده علوم مرزی و انتظامی، سال دوم، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۶، صص ۵۲-۳۱.

نوری یوشانلوئی، جعفر، مجموعه قوانین و مقررات مربوط به جرائم قاچاق کالا و ارز، انتشارات میزان، ۱۳۸۲.

ودادی، حمید (۱۳۸۵). « بررسی نحوه فعالیت لنج های تجاری در حمل و نقل دریایی حوزه خلیج فارس و دریای عمان». مرکز تحقیقات سازمان بنادر و کشتیرانی.

ولیدی، محمد صالح، نگاهی به موقعیت کیفی اقتصادی در ایران، نشریه دادرسی، نماینه، شماره ۴۰، ۱۳۸۲.